

BENGAL SULTANLARI

A) DOĞU BENGAL

Fahreddin Mübârek Şah	737 (1337)
İhtiyârüddin Gazi Şah	750-753 (1349-1352)

B) BATI BENGAL (753/1352'den sonra bütün Bengal)	
Alâeddin Ali Şah	740 (1340)

1. İlyas Şah Kolu

Şemseddin İlyas Şah	746 (1345)
I. İskender Şah	759 (1358)
Gıyâseddin A'zam Şah	792 (1390)
Seyfeddin Hamza Şah	813 (1410)
Şehâbeddin Bayezid Şah	815 (1412)
Alâeddin Firûz Şah	817 (1414)

2. Raca Ganesa Kolu

Celâleddin Muhammed Şah	817 (1414)
Şemseddin Ahmed Şah	835-840 (1432-1436)
İlyas Şah Kolu'nun ikinci defa başa geçmesi	
Nâsîrüddin Muhammed Şah	841 (1437)
Rûkneddin Bârbek Şah	864 (1460)
Şemseddin Yûsuf Şah	879 (1474)
II. İskender Şah	886 (1481)
Celâleddin Feth Şah	886-892 (1481-1487)

3. Habeşiler Kolu

Sultan Şâhzâde Bârbek Şah	892 (1487)
Seyfeddin Firûz Şah	892 (1487)
Nâsîrüddin Mahmud Şah	895 (1490)
Şemseddin Muzaffer Şah	896-899 (1491-1494)

4. Seyyid Hüseyin Şah Kolu

Seyyid Alâeddin Hüseyin Şah	899 (1494)
Nâsîrüddin Nusret Şah	925 (1519)
Alâeddin Firûz Şah	939 (1532)
Gıyâseddin Mahmud Şah	940-946 (1533-1539)

5. Sûri Afganlar Kolu

Şirşah Sûr	946 (1539)
Hızır Han	947 (1540)
Muhammed Han Sûr	952 (1545)
Hızır Han Bahadır Şah	962 (1555)
Gıyâseddin Celâl Şah	968-971 (1561-1564)

6. Karrânî Kolu

Süleyman Karrânî	971 (1564)
Bayezid Şah Karrânî	980 (1572)
Dâvud Şah Karrânî	980-984 (1572-1576)

BENGALCE

Hint-Avrupa dillerinin
Hint-İran grubundan bir dil.

Bengladeş ile Hindistan'ın Batı Bengal ve Asam eyaletlerinde yaşayan 151 milyonu aşkın insan tarafından konuşulur. Görünür farklılıklarına rağmen hissedilir ölçüde bir yandan İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca gibi Avrupa dilleriyle, bir yandan da Hindustânî, Urduca, Gucerâtî ve Marathi gibi Kuzey Hint dilleriyle cümle ve kelime yapısı bakımından benzerlikler gösterir. Bengalce (Bengalî) Orice ve Assamca gibi modern Hint dillerinin de aslına teşkil eden ve Gaudia Prakrit adıyla anılan Prakrit dilinin Doğu kolu içinde doğup gelişmiştir. Prakrit dilinin ise Hint klasikleriyle destan ve kutsal metinlerinin yazıldığı en eski dillerden Sanskritçe'nin biraz kaba-laşmış şekli olduğu bilinmektedir. Bengalce'nin adı geçen modern iki dile ilişkisi Avrupa'nın Latin kökenli dillerinin birbirleriyle olan ilişkisine benzer. Öte yandan Bengalce'nin yapı özelliklerinden biri de Güney Hindistan'daki Hint-Avrupalı olmayan Dravidî diller grubundan gelmesidir. Bunun sebebi Asam, Orissa ve Bihâr bölgeleriyle Bengladeş ve Batı Bengal'i içine alan ve tarihte Bengal adıyla bilinen kesimde, en eskiden Hint-Avrupalı olmayan insanların yaşamış bulunmasıdır; Hint-Avrupa dillerinin buradaki varlığına Ârîler'in (Hint-İran) göçlerinden sonra rastlanır.

Bengladeş'in bugünkü nüfusunun Dravidî, Ârî, Sâmî, Moğol ve Proto-Avustraloid halk gruplarının karışımından meydana gelmesi gibi, halkın % 98'den fazlasının ana dil olarak konuştuğu (% 2'si Burma dil grubuna bağlı çeşitli kabile dilleri konuşur) Bengalce'nin kelime hazinesi de birkaç belirgin kümeye ayrılır: Etimolojileri Sanskritçe'den yapılamayan yerli kelimeler (Dravid kökenli), Sanskritçe'den gelen kelimeler, yedi yüzyıl süren müslüman idaresi döneminde Arapça, Farsça ve Türkçe'den geçen kelimeler ve XVIII. yüzyıldan beri Avrupa ile olan yakın ilişkiler sebebiyle İngilizce, Fransızca ve Portekizce'den alınan kelimeler.

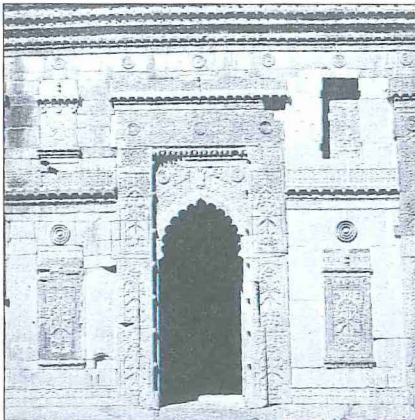
Bengalce, eklemeli (iltisâkî, agglutinant) ve bükünlü (tasrifî, flexional) dil gruplarının arasında yer alır. Kelimelerin bünyelerinde meydana gelen değişmeler (inflexion) İngilizce'deki kadar az değilse bile eski İngilizce veya Arapça'daki kadar da çok değildir. Nâdir durumların dışın-

bu devrede Şirşah'tan sonra Hızır Han, Muhammed Han, Hızır Han Bahadır ve Gıyâseddin Celâl Şah hüküm sürdüler.

Daha sonra Güney Bihâr'ın eski valilerinden Süleyman Karrânî ve halefleri de Bengal'i on iki yıl kadar idare ettiler (1564-1576). Bunlardan Bayezid ve Dâvud şahlar kendi bağımsızlıklarını zorlukla koruyabildiler. Nitekim bir süre sonra Bâbürlü Hükümdarı Celâleddin Ekber Şah Bengal'i ele geçirerek (1576) Bâbürlü topraklarına katmış ve idaresini Rajputlu Man Singh'e vermiştir.

Bengal'de ilk İslâmî örnekler Leknevî Halaçları'na aittir. 1576 yılına kadar iktidara gelen vali ve sultanlar ülkeyi birçok mimari eserle süslemişlerdir. Adına

1493-1519 tarihleri arasında inşa edilen Chota Sonâ Mescidi'nin cümle kapısı ve giriş cephesindeki taş işçiliği - Gavr / Hindistan

Mescidi, Ahî Sirâceddin Camii ve Türbesi, Bara Sonâ Mescidi, Chamhan Mescidi, Celâleddin Muhammed Şah Camii, Chota Sonâ Mescidi, Dahil Dervâze, Dârâ Bâri ve Lotan mescitleri, Eklekhi Camii, Firûze Çırağ Minare, Ganmend Camii, Kadem Resul Camii, Sâth Kümbet, Zafer Han Camii ve Türbesi gibi yapılar bu devre ait belli başlı örnekler arasında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Minhâc-ı Sirâc el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâşîrî* (nşr. Abdülhay Habîbî), Kâbil 1328 hş., I, 422-437; Berenî, *Târîh-i Firâzşâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalkûta 1862, s. 299-300, 590-592, 597; Gulâm Hüseyin Sâlim, *Riyâzû's-selâtin* (nşr. A. H. Âbid), Kalkûta 1890, s. 93, 95, 96, 98; Şems-i Sirâc Affî, *Târîh-i Firâzşâhî* (nşr. Vilâyet Hüseyin), Kalkûta 1891, s. 110-111, 112-114, 115-117, 118-119; S. Lane-Poole, *The Mohammadan Dynasties*, London 1893, s. 305-308; C. Steward, *History of Bengal*, Calcutta 1910, s. 74-83; Zambaur, *Manuel*, s. 286-289; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 474-475; N. G. Majumdar, *Inscriptions of Bengal*, Raj Shahi 1929; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 380-387; J. N. Sarkar, *History of Bengal*, Dacca 1948, II, 103 vd.; a.mlf., *Hindu-Muslim Relations in Medieval Bengal*, Delhi 1985; T. W. Haig, *Turks and Afghans*, New Delhi 1965, s. 260-276; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 240-243; J. Allan v.dğr., *The Cambridge Shorter History of India*, New Delhi 1969, s. 270-276; V. D. Mahajan, *The Sultanate of Delhi*, Delhi 1970, s. 249-252; C. J. Brown, *Coins of India*, Calcutta 1987, s. 78-80; Muhammed Mohar Ali, "Foundation of Muslim Rule in Bengal", *Mecelletü Külliyyeti'l-İslâmî'l-ictimâ'îyye*, II, Riyad 1978, s. 3-34; J. S. Cotton, "Bengâle", *İA*, II, 518-520; A. H. Dani, "Bangâla", *EI²* (İng.), I, 1015; Seyyid Ali Eşref, "Bengâle", *UDMİ*, IV, 928-979; Richard M. Eaton, "Bengal", *EI*, IV, 137-141.

da yüklemle özne, isimle sıfat veya zamirle sıfat arasında uyum aranmadığı görülür. Arapça'daki kadar ayrıntılı olmamakla birlikte fiiller çekime ihtiyaç gösterirler. Düz yazıdaki söz dizimine göre yüklem hem özne hem de nesneden sonra gelebilmektedir; ancak vurgu için bazan sıralama değiştirilebilir. Kelimeler arasında cinsiyet farkı ve isimlerin önüne gelen bir belirtme unsuru (harf-i ta'rif, article) yoktur. Bu tür bir belirleme, bazan belli bir ismin arkasına bir son ek ilâve etmek suretiyle yerine getirilirse de böyle durumlarda ilâve edilen son ek esas olarak "bu" anlamını taşır. Fiil zamanları geniş, şimdiki, şimdiki zamanın hikâyesi, belirsiz geçmiş, belirli geçmiş, gelecek ve gelecek zamanın hikâyesi olmak üzere yedi çeşittir. Bengalce'nin Hint yarımadasındaki dillerin hepsiyle ortak olan ilgi çekici bir özelliği, bu zamanların hepsinde ikinci şahıs için üç ayrı şeklin kullanılmasıdır. Birincisi sözü söyleyen kimsenin kendisiyle aynı sosyal konumda bulunan yabancılarla yahut kendisinden büyük olanlara karşı hitabında, ikincisi eşit seviyede olanlar arasında veya sosyal konumu kendilerinden aşağıda bulunan yabancılarla konuşmada, üçüncüsü ise çocuklar veya çok düşük sosyal seviyedeki kişilerle konuşmada kullanılır. Hindistan'daki dillerin dışında herhangi bir dilde bulunmayan bu özellik, kaynak itibarıyla eski Hint toplumunda mevcut kast sisteminin bir yansıması olsa gerektir.

Yazı dilinde **sadhu** (bozulmamış, resmî) ve **calit** (konuşma dili, gayri resmî) diye adlandırılan iki üslûp kullanılmakta olup, bunlardan ağır içinde yuvarlatılarak telaffuz edilen kısaltılmış fiillerin yer aldığı gayri resmî üslûp hâkim durumda bulunmaktadır.

Bengalce'nin yazı dili kullanıldığı her yerde aynı olmakla birlikte konuşma dili konuşulduğu yörelere göre farklılıklar gösterir. Özellikle Benglades'in kuzeyi ile Silhot ve Çitagong bölgelerinde konuşulan lehçeler, standart Bengalce'ye oranla, o kesimlerde oturmayanlar tarafından kolaylıkla kavranamayacak ölçüde farklıdır. Bu iki lehçe ayrıca içlerinde önemli sayıda Arapça ve Farsça kelime bulunması sebebiyle de diğerlerinden ayırt edilir. Benzer bir özellik genel olarak müslüman Bengaliler'in konuşmasında da dikkati çekmekte, hatta Hindüler'la müslümanların konuşmalarında su, ekmek ve yumurta gibi ortak nes-

nelerin dahi ayrı ayrı terimlerle ifade edildikleri görülmektedir.

Bengal alfabesi, hemen hemen bütün Hint yazılarının türediği Sanskrit alfabesinin (Devanâgari) gelişmiş bir şeklidir. Soldan sağa doğru yazılır ve büyük harfler bulunmaz. Ünsüz ve ünlüler için kullanılan harflerin alfabe içindeki sıralanışı ses bilimi kurallarına uygundur. Aralarından beş tanesinin genizsi ses verdiği ünsüzlerin tamamı otuz altı harf ise de aslında bu sayı yirmi yedidir. Aynı şekilde ünlülerin sayısı da on olmakla beraber bunların üç tanesi okunmaz. Uzun ve kısa sesler için ayrı ayrı harfler bulunduğu halde konuşma sırasında aralarında pek fark olmadığı görülür. Bengalce soluklu sesler yönünden zengin olup, bu şekilde on ikiye yakın ünsüze sahiptir. Buna karşılık alfabede "v", "w" ve "z" seslerini verecek harfler yoktur; bu ünsüzleri ihtiva eden yabancı dillerden geçen kelimeler değişikliğe uğrarlar. Islık sesi veren "s" ise ayrı bir ünsüz olarak bulunmaz, yalnızca ünsüz kümeleri içinde iştilir ve yabancı kelimelerde tek başına ortaya çıkacağı zaman da hemen daima "ş" sesine dönüşür.

Bengal Edebiyatı. Bengalce'nin belirgin bir kimlikte ortaya çıkışı, Bengal'in 1203 veya 1204'te müslümanlarca fethedilişinden kısa bir süre önceye, XII. yüzyılın sonlarına rastlar. Bengal edebiyatının en eski örnekleri modern Bengalce eserlerden çok farklıdır ve bunların bir kısmına Brajabuli ve Magazi gibi Kuzey Hint dilleri de sahip çıkmaktadır. Bengal dili ve edebiyatının erken tarihine dair en dikkat çekici durum, ayakta kalma ve gelişmesini Türk soyundan gelen müslüman sultanların himayesine borçlu olmasıdır. O dönemde Hindüler kutsal dilleri olan Sanskritçe'nin dışında başka bir dili geliştirilmeye değer bulmuyorlar ve rahipler de yazıda yerli dilleri kullanmaya cüret edenlerin cehennemde cezalandırılacaklarını söylüyorlardı. Müslüman sultanlar halkı böyle bir korkudan kurtarmak için Bengalce'yi kullananları himaye ettiler ve onların bu teşvikleri sayesinde Hint destanları Ramayana ile Mahabharata ilk defa Bengalce'ye çevrildi. Müslümanların yönetime gelmesiyle bölge halkının yaşadığı kurtuluş sevinci pek çok yerde belirtilmiştir. Muhtemelen bir Budist olan Ramai Pandit bir şiirinde fâtihtir Türkler'i Allah'ın görevlendirdiği kişiler olarak selâmlar.

Bengal edebiyatının XIII. yüzyılın sonuna kadarki dönemi nisbeten karışık ol-

makla birlikte Bengalce'nin gelişim tarihi eski, orta ve modern olmak üzere üç döneme ayrılır. Eski dönem XII. yüzyıldan XV. yüzyılın sonuna, orta dönem XVI. yüzyılın başlangıcından XVIII. yüzyılın sonuna ve matbaanın ülkeye gelişiyle birlikte başlayan modern dönem de XIX. yüzyıldan bugüne kadar uzanır.

Eski Edebiyat. Bengal diline ait olduğu ileri sürülebilen edebî eserlerin en eski örnekleri, Budistler'in söylediği dualar ve dinî bağlılığı ifade eden şarkılardan meydana gelmektedir. Bu dönemden sadece Kanha ve Sanapa adlı iki yazarın kimliği tesbit edilebilmiştir. Carya Padas adı altında sınıflandırılan bu yazıların muhteva itibarıyla dinî bağlılığı anlatan tarzda olması gerekmez. Bazıları güzel kadınları tasvir eden, bazıları da tabiat manzarası veya kuş sesi gibi güzellikleri anlatan bu metinlerin pek çoğunun tasavvufî değeri bulunduğu söylenmektedir. Muhtevaları ne olursa olsun bu erken dönem yazıları yalnızca Bengal edebiyatının prototiplerini meydana getirmekle kalmamış, aynı zamanda bu dil üzerinde bir iz de bırakmışlardır.

XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarına ait olan Ramai Pandit'in şiirleri, müslüman fâtihterin bölgeye gelip siyasî kargaşaya son vermelerine temas eden imalarla mahallî bir özellik taşır. Bu dönemde göçmen gelen müslüman müellifler henüz yerli dili kullanmada ustalık kazanamadıkları için sadece Farsça ve Arapça yazmayı tercih etmişlerdir. Bundan dolayı da Bengalce'nin tarihi ancak bir sonraki döneme doğru müslüman müelliflerin bu dilde yazmaya başlamalarıyla ortaya çıkmıştır. En eski örnekler "mangala" denilen masal üslûbundaki bazı şiirlerdir. Nazımda uzun hikâyeye türüne rağbetin müslümanların Bengal'i fethinden bir süre sonra başladığı ve XVIII. yüzyılın sonlarına kadar sürdüğü görülür. Bu durum gerek eski gerekse orta edebiyat dönemlerinde hâkimiyetini devam ettirmiştir. Eski edebiyatın sona erişini gösteren Bipradas Pipilai'nin eseri *Padma Puran* XIV. yüzyılın sonlarına aittir.

Orta Dönem Edebiyatı. XV. yüzyılın ikinci yarısını bilim adamlarının bir kısmı eski döneme, bazıları ise orta döneme yerleştirirler. Bununla beraber bu dönemdeki Bengalce'nin kelime hazinesi ve dil bilgisi bakımından modern Bengalce'ye yakın olduğunu söylemek mümkündür. Orta dönemin başta gelen özelliği, Arap-

ça ve Farsça'dan yaptıkları tercümele-
rin yanı sıra İslâm tarihi ve menkıbele-
rinden aldıkları temalar üzerinde orijinal
eser veren çok sayıda müslüman yaza-
rın ortaya çıkmasıdır. Müslüman yaza-
rlar Bengalce'ye Arapça, Farsça ve Türk-
çe kelimeler katarak müstakil bir lehçe
oluşturdular (Musalmani Bengali). Bu ya-
zarlar Hindü seleflerinin kullandıkları ve
halk arasında rağbet gören hikâye üs-
lûbuna bağlı kalmalarına rağmen hayal
ürünü tanı ve tanrıçalara dair masallar
yerine gerçek veya hayalî insanları konu
alan, muhteva bakımından farklı hikâ-
yeler yazmışlardır. Bengal edebiyatı, ra-
hiplerin korkutma ve tehditlerinden uzak
bir şekilde beşerî aşk, sevinç ve acıların
tasvir edilebildiği bir edebiyat haline gel-
mesini onlara borçludur. Diğer yazılardan
ayırt edilmek üzere "puthi" adı ve-
rilmiş olan bu manzum hikâyeler Orta-
çağ Avrupası'ndaki romanslarda olduğu
gibi çeşitli daireler içerisinde sınıflandırılabilir.
Bu dairelerin birincisi Hz. Muhammed'in
hayatı ve kutsal görevi, ikincisi genel olarak
peygamberler tarihi, üçüncüsü Hz. Hüseyin'in
Kerbela'da şehid edilmesine kadar uzanan
olaylar, dördüncüsü ise Yûsuf ile Züleyha,
Ferhad ile Şirin ve Leylâ ile Mecnun gibi
Farsça klasiklerden alınan hikâyeler etrafında
gelişmiştir. Bunlardan başka Bengalce
konuşan kitlelere İslâm'ı tebliğ amacıyla
yazılmış öğretici nitelik taşıyan fıkıh
kitapları da bulunmaktadır.

İslâmî eserlerin en önde geleni, Sey-
yid Sultan'ın (ö. 1648) yazmış olduğu *Ne-
bi Bangşa'din* (peygamberler tarihi). Bir
manzum destanın bütün özelliklerine sa-
hip olan eser pek çok bilim adamı tara-
fından epik olarak nitelendirilmektedir.
Seyyid Hamza, Fakir Garîbullah, Müslim
Han, Dona Gazi, Şeyh Feyzullah, Emîr
Hamza, Şeyh Paran, Hacı Muhammed,
Muhammed Han ve Hayat Mahmud halk
arasında rağbet gören diğer puthi ya-
zarlarıdır. Kayda değer ünlü bir isim de
Abdülhakîm (ö. 1690) olup Yûsuf ile Zü-
leyha hikâyesini Bengalce'ye uyarlamış-
tır. XVII. yüzyılda Burma (Myamma) ile
Doğu Bengal arasında yer alan müsta-
kil Arakan Devleti hükümdarlarının hi-
mayesi altında Bengalce'de şiirin dik-
kat çekici bir canlılık kazandığı görülür.
Arakanlı müslüman yazarlar arasında
Seyyid Alaval ile Devlet Kazi hayli ünlü-
dür. Özellikle müelliften ziyade yetenekli
bir mütercim olan Alaval, standart Ben-
galce'ye hâkimiyeti dolayısıyla çağdaş-
larının hepsinin üstünde yer alır.

Bengalce'de yazarlık XIX. yüzyılın orta-
larına kadar orta dönem karakterini aş-
mamıştır. Bunun başlıca sebebi, 1836'da
İngilizce'nin resmî dil olmasına ka-
dar İslâmî dönem boyunca bu topraklar-
da hüküm süren devletlerin resmî dil-
lerinin Farsça olarak kalması ve gerek
Hindü gerekse müslümanlar arasında
tartışmacı üslûba imkân veren yazı tür-
leri için standart vasıtanın yalnız Ben-
gal'de değil bütün Hindistan yarımada-
sında Farsça olmaya devam etmesi ve
özellikle tarihî, biyografik, dinî konula-
rın bu dilde yazılmasıdır. Farsça'yı kul-
lanan yazarların en tanınmış olanı, İngi-
liz yönetiminin başlarında *Riyâzû's-se-
lâîn* adlı Bengal tarihini kaleme alan
Gulâm Hüseyin Selîm'dir. Öte yandan
XIX. yüzyıla doğru İslâmî çevrelerde, Ku-
zey Hindustânî lehçesiyle Türkçe ve Fars-
ça'nın bir karışımı olarak ortaya çıkan
ve bütün Hindistan müslümanlarının mil-
lî dili hüviyetiyle gelişen Urduca'nın da
gittikçe artan bir yaygınlık kazanması
Bengalce yazı yazmayı olumsuz yönde
etkilemiş ve hatta Bengal'de de Urdu-
ca'yı kullanan Abdülgafûr Nassâh gibi
birçok şair ve yazar yetişmiştir.

XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren İngi-
liz yönetiminin ve onun öne çıkardığı
Batılı tesirlerin, bu arada kitap basım-
cılığının bölgeye girişiyle edebî ve fikrî
hayatta bir değişim başladı. Bengalce
nesri ilk geliştirenler, dinlerini yaymak
maksadıyla Kitâb-ı Mukaddes'i bu dile
çeviren hıristiyan misyonerleridir. 1800
yılında İngiliz hükümeti kendi çalışanla-
rına mahallî dillerin öğretilmesi için
Kalkûta'da bir kolej açtı ve bu kurum
büyük ölçüde Sanskritçe'ye dayanan nesir
dili için kullanışlı olacak yeni bir edebî
üslûbun doğmasını sağladı. Bu hare-
ketin önde gelen simaları olan kolejin
başkanı William Carey ile Mrityanjay,
Raja Ram Mohan Roy ve Vidyasagar Ben-
gal nesri denilebilecek yeni bir ifade tar-
zının şekillenmesinde yardımcı rol oynadılar.
Bunu hızlı biçimde başka değişiklikler
takip etti, insanların zihinlerinde yeni
fikirler yeşermeye başladı ve bu de-
ğişiklikler sonuçta modern Bengal dili-
nin gelişmesine yol açtı. Ancak bu dö-
nem, sistemli bir şekilde ayırmacılık po-
litikası güdümlük mal ve mülklerinden
mahrum edilip bâriz bir fakirlik ve mah-
rumiyet içinde bırakılan bölge müslü-
manlarının en karanlık devresine rast-
lamıştır. Dolayısıyla Bengal'in İngilizler'in
eline geçmesinden sonra millî-dinî kül-
türleri gittikçe zayıflayan müslümanla-

rın XIX. yüzyılda görülen yeni edebî ha-
reketlerde oynadıkları rol yok denecek
kadar azdır.

Modern Edebiyat. Bengal dili edebiyatı
tarihinde önde gelen iki ad Michael Mod-
husudan Datta ve Bankim Chatterjee'dir.
Hinduizm'i bırakıp Hıristiyanlığı seçen
Datta, ilk defa Antikçağ'dan Homeros
ile Vergilius'u örnek alarak on heceli ve
kafiyesiz manzum bir Bengalce destan
yazdığı gibi Batı edebiyatlarındaki so-
ne tarzını da Bengal edebiyatına soktu.
Onun mizahî tiyatro eserleri bu dildeki
drama türünün ilk denemeleridir. Gerek
kafiyesiz heceli nazım, gerek drama ve
gerekse lirik şiirde Datta'nın getirdiği
yenilikler diğer edebiyatçıları da etkile-
miştir. Edebî yetenekleri kadar müslü-
manlara karşı duyduğu nefretle de ta-
nınan Bankim Chatterjee ise gelenek-
selleşmiş hikâyelerden farklı olarak sos-
yal gerçekçi ilk modern romanları Ben-
galce'ye kazandırmıştır. Ancak onun Ben-
galce konuşulan yörelerdeki Hindûlar'la
müslümanlar arasına, siyaset ve fikir
hayatından izleri hâlâ silinmemiş bul-
unan nefret tohumlarını ekmiş olduğu
da unutulmamalıdır.

Hindûlar'ın sosyal ve fikrî hayatında
bir rönesans devri olarak kabul edilen
bu dönemde Bengalce'ye kalıcı şekilde
damgalarını basacak olan nesir, nazım
ve drama türünde eserler vermiş yete-
nekli yazarlar yetişmiştir. Nesirde Ka-
liprasanna Sinha, Pyarichand Mitra ve
Akshay Kumar Datta ile şiirde Nabin Sen,
Hema Chandra ve Biharilal gibi yeni isim-
ler, 1913 yılında Nobel edebiyat ödülünü
kazanarak Rabindranath Tagor'un en ta-
nınmış temsilcisi olduğu, Bengal edebiya-
tında büyük romantik çağ olarak adlan-
dınlan dönemi başlatmışlardır. XIX. yüz-
yılın sonundan Tagor'un ölümüne (1940)
kadar olan dönem "Tagor çağı" diye ni-
telendirilir. Bengal edebiyatının sadece
nazımda değil romanda, kısa hikâyede,
edebî tenkitte ve lirik dramda Ortaçağ'dan
modern çağa tek hamlede geçişi Ta-
gor sayesinde olmuş ve Bengalce onun-
la yeni bir anlatım gücü kazanmıştır.

Modern Dönemde Müslüman Yazarlar.
Bâbürlü İmparatorluğu'nun yıkılmasın-
dan ve ülkenin İngilizler tarafından za-
ptedilmesinden sonra içine kapanan müs-
lüman toplumunun karamsarlık ve uyu-
şukluktan kısmen de olsa kurtularak yeni
bir yazarlar kuşağı çıkarması XX.
yüzyılın ilk on yılına rastlar. Bu uyanışın
başını Mîr Müşerref Hüseyin çekmiştir.

Onun, Kerbelâ hikâyesine dayalı bir destan olan *Bishad Sindhu* adlı eseri, hem bir kurgu çalışması hem de standart nesrin bir örneği olarak şaheser niteliktedir. Hindistan'da müslümanların gerileyişi temasını kullanan şair Keykubad, Michael Datta'nın geliştirdiği tarz ile bir dizi manzum hikâye yazarken İsmâil Hüseyin Şîrâzî de İslâm tarihinden alınan temalar üzerine canlı nazım ve nesir örnekleri vermiştir. Kâdî İmâdülhak ise 'Abdullâh'ı ile müslümanların sosyal hayatına dair ilk gerçekçi romanı ortaya koymuştur.

I. Dünya Savaşı sonrası edebiyat dünyasında kendini gösteren müslüman yazarlar arasında en büyük sima Kâdî Nevrülislâm'dır. Kendi kendini yetiştirmiş bir kişi olan Nevrülislâm Bengal dilini kullanırken kelimeleri daima özenle ve titizlikle seçip ayrıca içine Arapça'nın yanı sıra Farsça ve Türkçe kelimeler kattığı gibi hareket noktası olarak da eski "put-hi" yazarlarını almış ve böylece şahsını kısa sürede yeni bir ses haline getiren kendine has şiir dilini ortaya koymuştur. Onun Hz. Peygamber'in doğumu ve ölümü üzerine yazdığı kasideler, Türk İstiklâl Savaşı üzerine söylediği ezgiler, Hâfız ve Ömer Hayyâm'dan yaptığı tercüme, İran lirik şiirinden yankılar taşıyan şarkı sözleri ve kaleme aldığı çeşitli nesir örnekleri, Bengalce'yi daha önce benzeri görülmemiş bir sağlamlık ve yaratıcılıkla kullanan bir kişiliğin damgasını taşırlar. Nevrülislâm'ın haleflerinin

den ancak birkaçı, onun yolunu açtığı yeni üslûbu aynı ölçüde beceriyle devam ettirebilmiştir. 1940 dönemi şairlerinden Ferruh Ahmed onun mânevî takipçisi olarak kabul edilir. Ferruh Ahmed'in özellikle *Sirâcen münîrâ* adlı manzum eseri, Hz. Peygamber hakkında uzunca bir şiirle başlayarak İslâm tarihinin dikkat çekici bazı pırıltılı noktalarını ortaya koyar. Mevlânâ Ekrem Han yine 1930-1940'ların yazarları arasında önde gelir. Onun kaleme aldığı Hz. Peygamber'in biyografisi, Bengal müslümanlarının kültür tarihinde bir sınır taşı niteliğindedir. Gulâm Mustafa yine Hz. Peygamber'in hayatı ve gazveleri konusundaki eserleriyle şöhret yapmıştır. Öte yandan Muhammed Bereketullah'ın *The Genius of Persia* adlı eseri, yalnızca üslûp özellikleriyle değil aynı zamanda İran kültürünün Hint yarımadasındaki bütün müslümanlara yönelik tesirini ele alan bir çalışma olmasıyla da hatırlanmaya değer. Hem oyunlar, hem günlük yazılar kaleme alan İbrâhim Han ise üslûbundaki sadelikle dikkati çeker. Ta'lim Hüseyin, Ebû'l-Hüseyin ve Ahsen Habîb, Ferruh Ahmed'in çağdaşları arasındaki diğer önemli isimlerdir. 1980'lerde de Mahmûd, Nevrülislâm-Ferruh Ahmed çizgisinin en iyi temsilcisi olmuştur. XX. yüzyıl müslüman Bengal edebiyatının en önemli romancıları ise Şevket Osman, Ebû'l-Fazl, Ebû Rüşd, Şehid Ali, Reşid Kerim, Seyyid Veliyyullah ve kısa hikâyeleriyle ün yapan kadın yazar Mefruha Çavdü'rî'dir.

İyi nesir örneklerinin önemli bir kısmını Kur'an-ı Kerîm çevirileri oluşturur. Kur'an'ın Bengalce'ye ilk tercümesi, bir Hindü olan Grish Chandra tarafından yapılmıştır. En fazla okunan tercüme ise, Abdülhakîm ve Ali Hasan tarafından yapılmıştır. Diğer çeviriler arasında en tanınmış olanlar Abbas Ali, Teslîmüddin, Ebû'l-Fazl Abdülkerim, Şehîdullah ve P. A. Nezir'in yaptıklarıdır. Ekrem Han da bir tercüme başlamış, fakat tamamlayamadan ölmüştür; onun bu yarım çevirisi, gerek üslûp yönünden gerekse aynı zamanda bir tefsir olma özelliği bakımından en iyi çevirilerden biri sayılmaktadır. Bunlardan başka Bengladeş İslâm Vakfı da Kitâb-ı Mukaddes'in İngilizce'deki tasdik edilmiş çevirisinde olduğu gibi Kur'an-ı Kerîm'in tercümesini ayrıca büyük bir ilim heyetine yaptırmıştır.

Doğu Bengal'in Batı Bengal'den Doğu Pakistan adıyla ayrıldığı 1947 yılından beri bu iki bölgedeki Bengal edebiyatı farklı yolları takip etmiş, Bengladeş'te yazılanlar büyük ölçüde müslüman sosyal törelerini yansıtırken Batı Bengal edebiyatı ilhamını Hindü geleneklerinden almıştır. Hint yarımadasında konuşulan bütün dillerin yazılı edebiyatları arasında en önemlisi Bengal edebiyatıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Kumar, *A History of Bengali Literature in the Nineteenth Century*, Calcutta 1919; S. K. Chatterjee, *Origin and Development of the Bengali Language*, Calcutta 1926; D. Chandra Sen, *History of Bengali Language and Literature*, Calcutta 1936; R. C. Majumdar — J. Sarker, *History of Bengal*, Dacca 1940, I-II; J. C. Ghosh, *History of Bengali Literature*, London 1948; Syed Sajjad Husain, *Reports on Contemporary Writing in East Pakistan*, Dacca 1958; M. Enamul Haq, *Muslim Bengali Literature*, Karachi 1958; a.m.f. — M. Abdul Hai, "Bengali", *EI²* (İng.), I, 1167-1169; G. M. Hilali, *Perso-Arabic Elements in Bengali*, Dacca 1967; A. Rahim, "An Aspect of Muslim Bengal Culture", *Proceedings of the Pakistan History Conference*, sy. 6 (1956), s. 159-170.

 SYED SAJJAD HUSAIN

BENGLADEŞ

Güney Asya'da bir devlet.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Yirmi dört yıla yakın bir süre Pakistan Devleti'ne bağlı bir eyalet olarak kaldıktan sonra Kasım 1971'de bağımsızlığına kavuşan Bengladeş Halk Cumhuriyeti-

Bengladeş